

Добруджанската епопея от 1916 г. в книгата на Владимир Бобошевски “Бързо преживяни минути”

Автор: Весела Пелова - Враца

“Бързо преживяни минути” е между книгите, осъдени на забравя след 9-ти септември 1944 г., както и добруджанската епопея. Издадена като възпоменателен дар от Попечителството на Вратчанското окръжно сиропиталище през 1917 г., тя е своеобразен паметник на българския войник. Като военен кореспондент на в. “Балканска трибуна”, той отразява действията на бригадите от 6-та Бдинска дивизия в състава на 1-ва и 3-та армии и Сборните дивизии по целия ѝ маршрут. От друга страна авторът търсейки “душата на българския войник”, описва ролята на морално-психическия фактор през Първата световна война.

Добруджанската епопея като кулминация на българската драма през тази война е основен лайтмотив на книгата. Образите и събитията, видяни от него там, заемат централно място в нея, където гласът на автора се издига в своя типичен полемистичен стил най-високо и най-осъдително, за да я предаде в двете ѝ крайни измерения, които вижда - трагедията при откъсването на Добруджа през 1913 г. и триумфа при нейното отвоюване през 1916 г. Написана преди краха на националните идеали, от тази книга лъха увереност както в победата на справедливата българска кауза, така и в справедливата оценка на историята.

Образът на българския войник, който възплъщава максимализма на българската кауза във войната, изложена от Бобошевски, отразява отговорността на обществото като цяло за преследването на националните ни идеали на всяка цена, под девиза “свобода или смърт”. Това прави всяко управление заложник на националната кауза и показва необходимостта от постигане на исторически баланс при оценка на отговорността за националните катастрофи.

Към голямата тема за българския печат и неговите автори, към които се отнася и военновременния се появяват нови изследвания¹, насочени към запълване пропуските в нея. Това цели и настоящето съобщение, представяйки част от публицитичната дейност на Владимир Бобошевски. Неизвестен днес, той е емблематичната фигура на врачанският печат през първата половина на 20 в. до смъртта си през 1947 г.¹

1 Българската журналистика 160 години. минало, настояще, бъдеще. С., 2005 г.; Данаил

В историческото развитие на България политическите сътресения нееднократно са подлагали интелигенцията ѝ на радикални преоценки. След 9-ти септ. 1944 г. отечественофронтовската власт освен физическото ликвидиране на водещите представители на интелектуалния елит, между който и

Крапчев и в. “Зора”. Незабравимото, съст. Цв. Трифонова, С., 2006; Книга за българския печат. С., 2008; Бориславов, Я. Българската журналистика – възходи и падения (1844-1944). УНСС, “Алма комуникация”, 2010, № 4.

редица журналисти, налага и политическа цензура над техните имена и произведения.²

На такива преоценки по същия модел е подлагана и българската история.

В резултат от целенасоченото провеждане на тази политика, която засяга особено радикално Добруджанската епопея от 1916 г., се създава и явлението библиографска рядкост за посветените на нея издания, а

2 Роден във Враца (8 септ. 1879 - 13 дек. 1947), завършва Ecole des sciences politiques – Париж. Първи публикации - сп. "Летописи"; кореспондент на в. "Мир" в Париж; Военен кореспондент на в. "Балканска трибуна" (1915-1918); Редактор и кореспондент: в. "Ек", 1903 г.; в. "Балканска трибуна" (1906-1909); в. "Нов дневник"; в. "Реч" (1909-1913); в. "Мир", в. "Дневник", в. "Утро", в. "Български колоездач" (1899-1943); в. "Дневен бюлетин" (1913-1915); сп. "Българска сбирка", сп. "Листопад", сп. "Светлина", в. "Ратник", Русе, в. "Нова борба", Сливен, в. "Варненски търговски вестник", в. "La Defance" - Цариград, в. "Вършец" (1926-1930). Издател: в. "Спорт", 1908 г., в. "Трибуна" Враца (1919-1934, 401 броя); в. "Читалищно дело" Враца (1926-1944, 265 бр.), в. "Свободна трибуна" Враца (1922-1923), в. "Северозападен преглед" Враца (1938-1941). Псевдоними - Б-ски, Бе Ве, Берус, Руве, В. Кетин, Флеш, В. Б., Трайчо Мълчанков

съвременните поколения не познават добре историята си. За сметка на което пък съвременните изследователи са обречени да бъдат откриватели.

Настоящото изложение има конкретната цел да представи една от книгите, осъдени да станат библиографска рядкост. "Бързо преживяни минути", с фейлетони, скици и записки от войната, е издадена от Попечителството на Вратчанското окръжно сиропиталище в ограничен тираж през 1917 г. Тя е разпространявана основно сред оцелелите от войните, като скромен възпоменателен дар. Този факт, който я откроява сред останалите му военни репортажи като един своеобразен и оригинален паметник на българския войник, допълнително е спомогнал за превръщането ѝ в библиографска рядкост³.

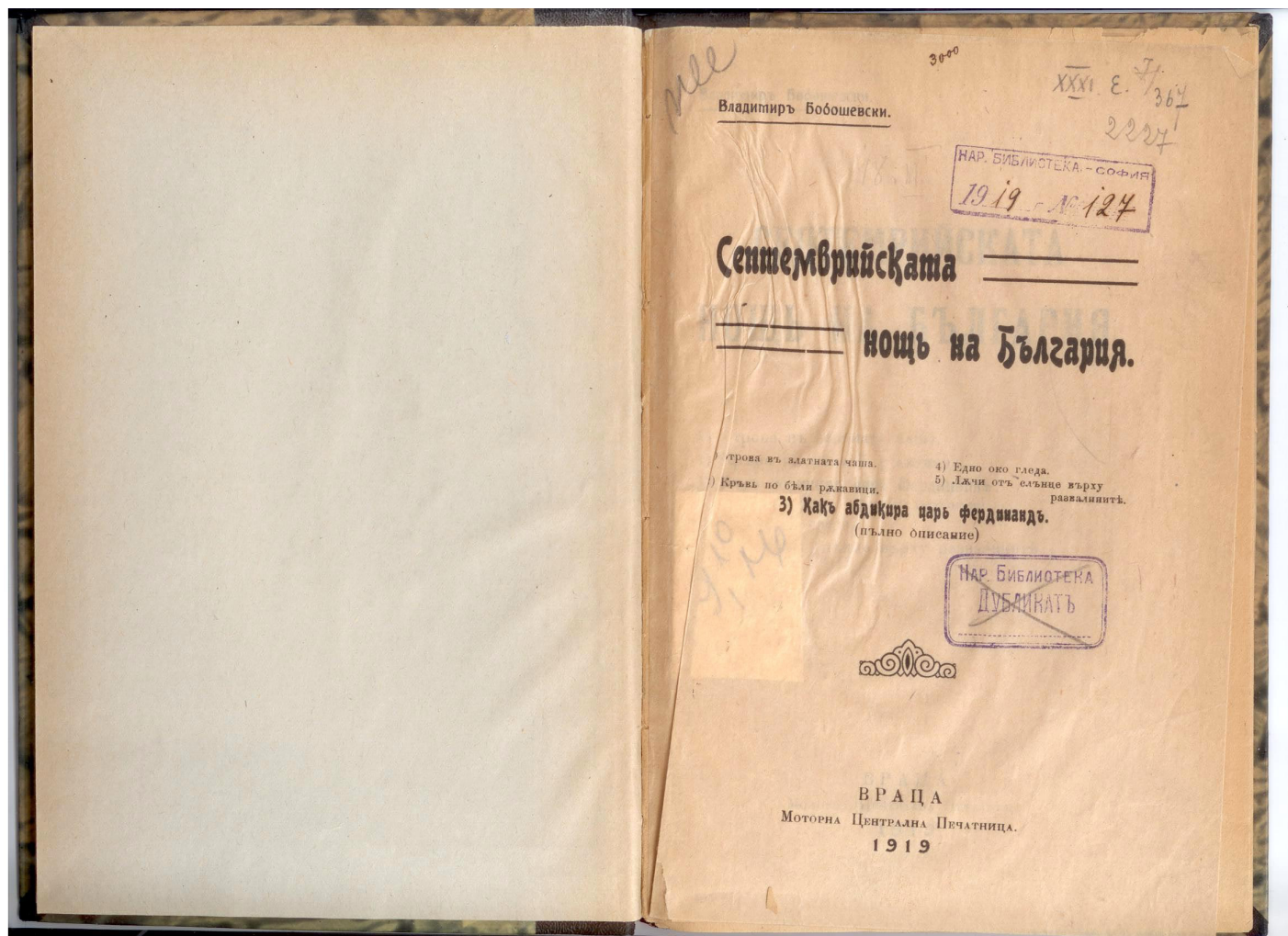
Написана в знак на почит и преклонение пред *"душата на обикновения български войник"*, тя представя всъщност ролята на морално-психическия фактор през Първата световна война, който може да бъде проследен по бойните полета – от Добруджа до Добро поле⁴. *"Стараех се да подбера отделни факти, които дават що-годе представление за душата на нашия войник, за неговото самопожертвование пред олтара на родината си..."*

Това мотивира избора ѝ за обект на научно съобщение и по-специално – страниците, посветени на Добруджанската епопея, които се очертават като идеен център в нея.

Владимир Бобошевски пише своите

3 Политическата цензура в България, В., 2003 г.; Миланова, С. Лука Говедаров – един интелектуалец начело на Съюза на провинциалните журналисти. В: Годишник на РИМ – Пловдив, П., 2009, с. 87-94.; Радева, В. "Комунистите убиха Данаил Крапчев заради българолюбието му. в. "Македония", бр.11, 17 март 1999г.

4 Днес тя липсва дори в библиотеката на читалище "Развитие" – Враца, чийто дългогодишен председател е бил.

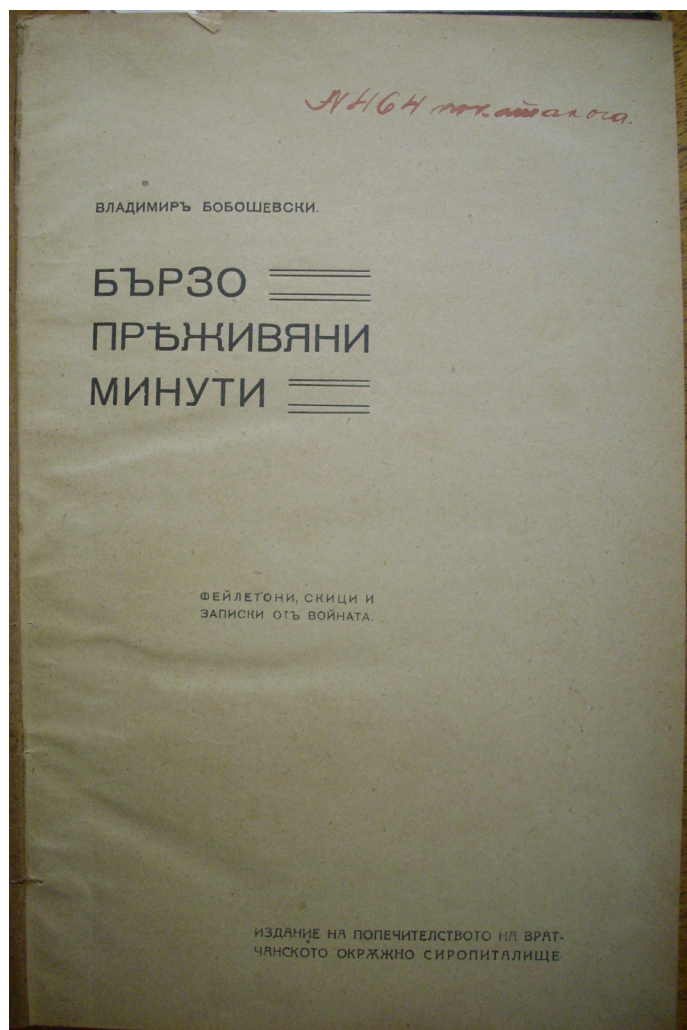
военни разкази както десетките български журналисти, писатели и поети, мобилизирани като военни кореспонденти на 15 юни 1915 г. с тайна заповед № 323 на министъра на войната ген.лейт. Иван Фичев.⁵

Но със своите скици от войната, както я вижда като кореспондент на в. "Балканска трибуна" той пише на границата между репортажа и литературата. От една страна те имат репортажен, документален характер, описвайки точно действията на бригадите от 6-та Бдинска дивизия в състава на 1-ва и 3-та армии и Сборните дивизии по целия ѝ маршрут през Сърбия до Беласица и Рупелското дефиле, от там към Добруджа, а през Румъния и Унгария, отново към Сърбия,

5 Своите заключения за причините и виновниците за разгрома при Добро поле, Бобошевски излага в книгата си "Септемврийската нощ над България", Вр. 1919 г., 23 л., също библиографска рядкост.

Македония и Бяло море⁶. Пише ги, преди все още краха на националните идеали да стане основен лайтмотив на съвременниците на събитията, когато ежедневния героизъм на българския войник поражда една еуфорична увереност сред всички слоеве на българското общество в осъществяването на възрожденските завети. Затова основната си задача като кореспондент той вижда в оставянето на писмени свидетелства пред поколенията, пред бъдещите "деца на България", за героизма на бащите им. Тези

6 С нея в обявения списък на "запасните войнски чиновци и неслужили, които в случай на мобилизация се назначават за военни чиновници" се включват и военните кореспонденти към Щаба на действащата и на отделните армии и дивизиите. (пощенски, цензори, картографи, кореспонденти, художници, археолози, етнографи, кинематографисти и химици).

документални свидетелства той пише още тогава през 1917 г. Затова от тях лъха увереност както в победата на справедливата българска кауза, така и в справедливата оценка на историята, **“която при спокойствие ще пише историята на голямата война във всичките ѝ подробности, когато всеки ще намери името си срещу графата за принесените заслуги”**, безусловно уверен във вечната признателност на България пред саможертвата на нейните синове.⁷ А фактът, че книгата е издадена още тогава, през 1917 г., съхранява автентичните му реакции на видяното и преживяното.

Като представител на поствъзрожденското поколение журналисти обаче, той се подчинява и на традициите, характерни

7 Таслаков, В. 35-ти пехотен врачански полк в всеобщата европейска война през 1915-1918 г. ч. I, Вр. 1934 г.

за военно-патриотичната литература, доминирана от патриотичен патос, стигащ на моменти до национализъм⁸.

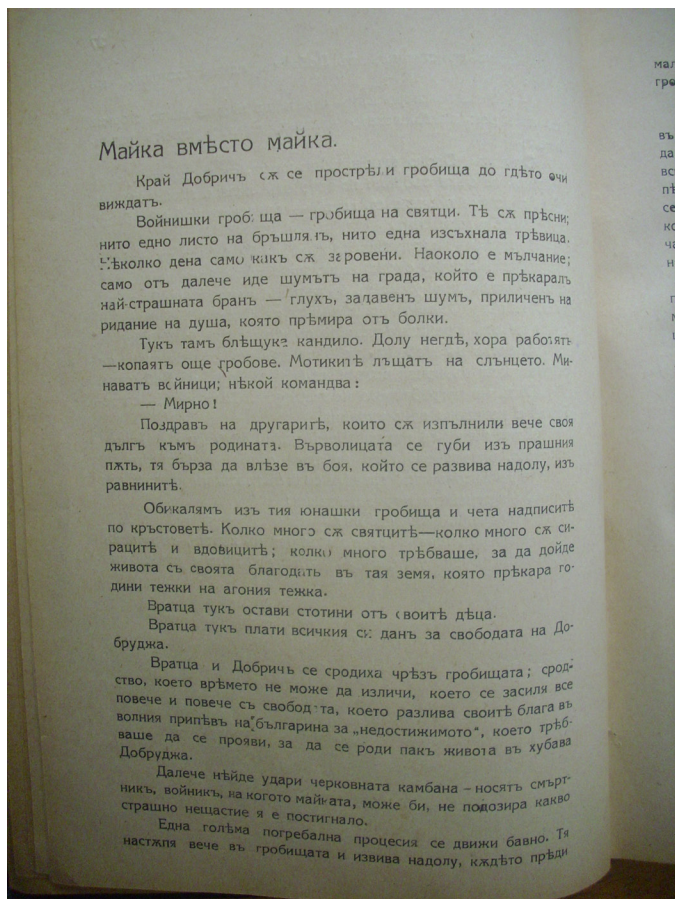
В историята на българския печат този тип вестникари, които съвместяват с лекота ролите на публицист, писател, общественик и културтрегер макар и наследници на Ботев, Каравелов, Славейков и Захари Стоянов се считат за отминал етап, изместени от “вестника на новините”.⁹ Но при всичките критики срещу тях, те имат своето място като военни свидетелства, особено в сравнение с литературата.

Като типичен публицист от “вестника на идеята”, Бобошевски е страстен полемист с ярки позиции, които защитава яростно и безапелационно, но солидно аргументирано. Предава пряко, “репортажно” събитията на фронта, но е воден от стремежа не само да описва, а да осмисля, анализира и особено да оценява изпитанията над България в усилията ѝ за реализиране на нейните исторически идеали.

Именно тази оценъчност доказва, че ако журналисти като Бобошевски са изразители на обществените настроения, то е вярно също, че те в немалка степен допринасят за тяхното формиране, поради значимото въздействие, което винаги е оказвала българската преса върху общественото мнение.⁹ Това още по-вече налага да се проучва писменото им наследство, за да се разкрие не просто ролята, а отговорността им като фактори, за развитието на обществено-политическите събития в една или друга посока. Това важи особено за Бобошевски, незаобиколим фактор в обществено-политическото и културно развитие на Враца по-вече от четири десетилетия¹⁰.

8 с. 148. Съвременниците не биха могли да допуснат, че тези кървави саможертви биха могли да бъдат обречени на забора за цели поколения напред.

9 Христоматийни образци създават Й. Йовков, Ив. Вазов, Ст. Чилингиров, К. Христов, Елин Пелин, Н. Райнов, А. Страшимиров, и мн. др.

Но оценките му над събитията далеч не са предпоставени или привнесени. Формирани при търсене отговорите на най-болезнените въпроси от следосвобожденската ни история още там *“когато топовете продължават да припяват страшната песен на войната и гробове се копаят и зариват; когато става надпреварване, кой по-скоро ще се вмести в редицата на безсмъртните...”* Струва му се че те неминуемо са там някъде – под барутния дим, в ежедневния героизъм на довчерашните селяни на бойното поле и извън него, в начина им на разсъждение и възприемане на нещата, в реакцията им на събитията, те са базирани главно върху образа на неговите земляци – коравите селяни от Врачанско.

Така се преплитат почти документалните свидетелства за видяното, с ярките литературни отклонения и исторически реминисценции и неговите изводи, анализи и оценки. Като военен кореспондент, който върви с полковете, той е на фронта и при обоза, в палатките и под голото небе, в бол-

ниците и гробищата, по пращните улици на превзетите градове и села, в разрушените крепости и оцелелите църкви, за да отрази всичко. И като типичен вестникар не се задоволява само да наблюдава. Разпитва войниците и жителите, вглежда се в лицата им по време на битка и отдиш, търси мнението им по злободневните въпроси, вслушва се във всяка проронена реплика и духовитост. Като публицист, той подрежда пъзел от събраните случки, лица и образи, за да покаже, с присъщата му безапелационна категоричност *“душата на българския войник”* – т.е. картината на българската народопсихология като фактор за най-драматичните събития, които преживява българския народ след Освобождението.

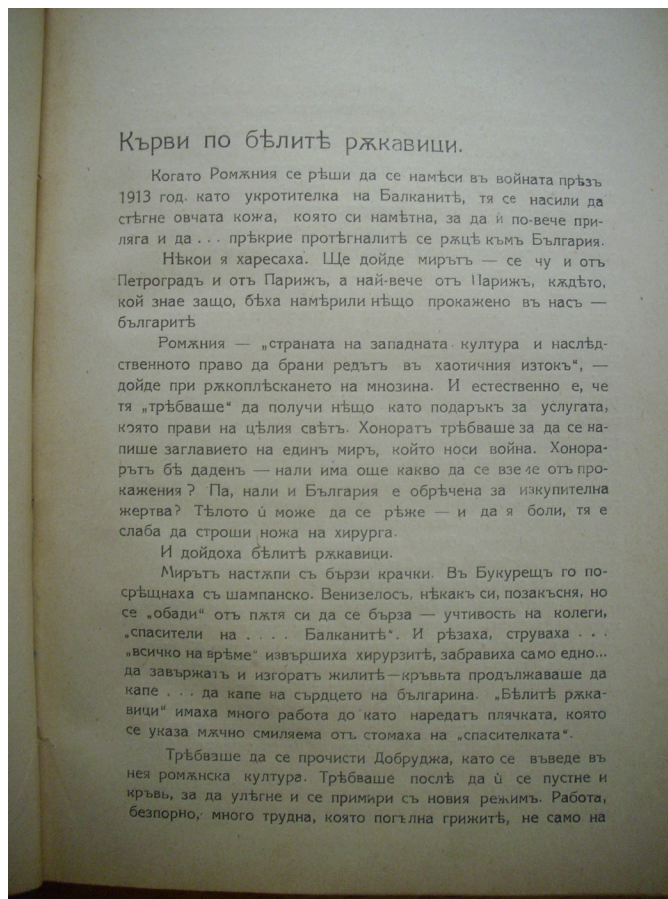
Прекалено кратки за разказ, прекалено емоционални и наситени с образи и драматизъм за скица, прекалено аналитични и умозаключителни за фейлетон, прекалено ярки и завършени за записки, прекалено есеистични и ангажирани с лична позиция и оценки за репортаж, миниатюрите на журналиста Бобошевски са придобили несравнима форма, която по емоционалния си заряд наподобява по-скоро експлозивите, които избухват на бойното поле край него, отколкото някой литературен жанр.

Кулминацията на българската драма през тази война настъпила с Епопеята за Добруджа е основен лайтмотив на книгата, определящ и смисловото, и структурното ѝ съдържание. Образите и събитията, видяни от него там, заемат централно място в нея, където гласът на автора се издига в своя типичен стил най-високо и най-осъдително, със самочувствието на изразител на настроенията не само на българския войник, но и на целия народ, за да я предаде в двете ѝ крайни измерения, които вижда – трагедията при откъсването на Добруджа през 1913 г. и триумфа при нейното отвоюване през 1916 г. Загубата и възвръщането на Добруджа той представя като крайъгълния камък на войната. Този извод се позовава на ярки исторически реминисценции, инспирира-

ни от мислите и репликите на войниците, в които оживяват междусъседските омрази, комплекси и рани, насложавани през вековете и разлютени през 1913 г., за да избухнат в неударимото желание за възмездие през 1916 г., в което основно място заема Добруджанският въпрос. Проследява ги в настроенията на войската във всичките им етапи - от болезненото нетърпение преди желаното и очаквано обявяване на войната в първите заглавия ("Барабаните" и "Първият изстрел"), първите сражения на частите в Сърбия и през земите на "българоубийците", за да достигнат до своята кулминация в заглавията, посветени на незатихналия още гняв и обида за най-голямата неправда - откъсването на Добруджа.

Още възгласа "към Румъния" с който започва "Ние не сме ли българи" е пропит от крайните настроения които владеят полковете - от желание за разплата, до неударимата радост при заповедта за настъпление към Добруджа *"та няма може да има по-радостна вест от тази за ония, които през 1913 г. изпитаха всички ужас на румънското нашедствие"*. Той прави тук типичен репортаж за реакциите на личния състав при тази новина. Войниците от целия регион, където се рекрутира 6-та Бдинска дивизия лично са преживели ужаса на румънското нападение в домовете си, за разлика от населението в Южна България. Затова и настроението им разкрива *"страшната омраза посята там гдето стъпи ромънски крак тогава"* и се доминира от заявената решимост на полковете, *"които заприщват с линуващи тълпи Кресненското дефиле"* да защитят честта си като народ до последния войник. *"Кой можеше да приклони очи и да приспи спомените от 1913 г. Чуждият крак, стъпил в дома на войника бе оставил кървава диря; тя сочеше пътя за Добруджа и Румъния"*.

Но същевременно стремежа на полемиста да осмисля своите наблюдения го води до заключението, че българинът не е жесток по натура, освен когато добродетелите му

се подхвърлят на гавра, както с Добруджа. Но когато воюва, той е проникнат дълбоко от почти свръхестественото убеждение *"как можем да не победим, когато се бием"*¹⁰. *"Победата за тях бе толкова естествена, че най-малкото съмнение би се сметнало за едно светотатство, за една лудост, за една простащина."*¹⁰

В този разказ се разкрива и един недискутиран широко факт - настроенията в 3-и и 15-и полк от 6-та Бдинска дивизия, където има и власи от дунавските краища, които са оставени на южния фронт. *"Не сме ли и ние българи, защо ни оставяте тук?"* Прононсираните власи от Ломско и Видинско, понесли също разорението в домовете си, изпращат нетърпеливите полкове с обида за недоверието към тях и с призови *"Момчета, отмъстете и за нас"*.

Тези исторически реминисценции у Бобошевски ескалират в особено остра и цветиста полемика когато описва действието на Румъния, Букурещкия мир и ролята

10 Бориславов, Я. цит. съч., л.3.

на европейските сили за него. А в три от скиците тя прелива от оценки и епитети, изразяващи чувства, вариращи от гняв и сарказъм, до опиянение. Впрочем същите тези чувства, които владеят тогава цялата армия и допринасят в не малка степен за христоматийните ѝ победи. И чиято липса особено остро се усеща на Добро поле. В “Кърви по белите ръкавици”, “Ерострат” и “В Капша” той прави исторически анализ на Балканския пожар. Наричателното “Ерострат” е неговата оценка на мира, *“който значеше война”, “война до край, за спасението на едно право, за изкупуването на един морал, без който живота на Балканите не можеше да улегне и народите им не можеха да живеят, без да държат оръжието си винаги готово”*. От позицията и на съвременник и на изразител на тези събития, той в прав текст заявява, че с Балканските войни България не просто воюва за националното си обединение, а *“брани първенствующото си положение на Балканите”, извоювано на... “Шипка, Сливница и Чаталджа”*.¹¹

Това кратко изречение носи цялата тежест на максимализма на българската кауза във войните, като ключ и към поредицата решения и действия, завършили с още един мир, който значи война.

В “Кърви по белите ръкавици” той описва още една причина за обречения на война Букурещки мир – а именно така нареченото прочистване на Добруджа след нейното откъсване през 1913 г. и кървавите изстъпления над мирното население през 1916 г. И докато сведенията за жестокостите на румънското управление предава според разказите на местните хора, в къщата при гарата на Добрич и на погребението на избитите там 80 души Бобошевски присъства лично. За да завърши с краткото *“не можах да издържа”*.

Скиците от самия Добруджански фронт обаче се отклоняват и от репортажа и от публицистиката и се доминират изцяло от литературната патетика. Те са пока-

11 пак там

зателни за видяното от него там не с това, което описват, а с това което не успяват. В “Осанна” Добрич е наречен *“пробния камък, където ще се реши съдбата на Добруджа”, “където или България ще си строши главата или пък ще помете всичко”*, но категорично заявява, че отказва да описва неописуемото. Вместо епичните сражения, които вижда, той реди хиперболизирани сравнения, суперлативни оценки и христоматийни сравнения, взети от върховете на Библията и на Древногръцката история като нарицателни за саможертвен подвиг, спасителна надежда и чудодейно избавление. Сравнява Добрич със Спарта и Термопили, Витлеем и Йерусалим; отвоюването му определя като Великден, а посрещането на войските от Добричлии като Осанна.

“Чудото бе извършено и настана Великден.” Но след като изчерпва епитетите, този журналист, иначе известен с острото си перо и безпощадния език¹² още като студент в Париж, и от сп. “Летописи”, в. “Мир”, в. “Ек”, в. “Балканска трибуна”, в. “Нов дневник”, в. “Дневник”, в. “Дневен бюлетин” и много други, навярно за пръв път изпада в състояние на писателско безсилие пред стихията на боевете и собствените си емоции. Затова се обръща към другото лице на победата. В “Осанна” и “Майка вместо майка” описва помощта и съпричастността на добруджанци, допринесли в еднаква степен за победата, която нарича подвиг. Обръща внимание на всеки трогателен детайл – от децата, които носят вода на позициите – до майките, които погребват жертвите. Както своите, така и чуждите. Патетиката доминира в описанието и на грандиозното посрещане, и на грандиозното погребение на стотиците загинали врачани и козлодуйци, извършени почти едновременно, защото града и околностите му са покрити от телата им.

В “Майка вместо майка” разкрива уникални

12 Петков, П. Владимир Бобошевски. в. “Отечествен зов”, бр. 92, 1994 г. (единствен опит за биография във Враца)

Въ „Капша“.

Единъ голѣмъ локалъ въ Букурещъ, реномиранъ като събище на ромжнскитѣ политици — това е „Капша“. Тука се е подготвявала държавната воля на кралъ, парламентъ, преса и улица „Капша“, това е нѣщо като храмъ, въ който се е свещенодѣйствувало прѣдъ идеалитѣ на Ромжния. И при какви обстоятелства? Маси, шампанско, цвѣта и голи женски гърди — ето декоративната страна. И министри, депутати, журналисти — ето дѣйствующитѣ лица на оная нескончаема пиеса, която се е играла винаги подъ етикета „вѣличайте Ромжния“.

Въ тоя локалъ се рѣши Ромжния да се яви като „укротителка на Балканитѣ“, като дебномъ разкъса живото тѣло на България. Тукъ се подписа смъртната присяга на насъ. Тукъ и все тукъ Ромжния обрѣче бѣдащето си на „величие“, като ударятъ барабанитѣ ѝ въ полза на запазване положението отъ 1913 год. Тукъ се виеше буйната радостъ на кръвавата вакханалия, когато въ Добричъ правѣха човѣшка салхана съ тѣлата на нещастнитѣ българи. Отъ тукъ и пѣздравиха убиинитѣ!

Сега, когато Букурещъ не е друго освѣнъ наказанъ Содомъ, „Капша“ стана срутенъ амвонъ на държавно упомяване.

Въ нея отиватъ всички да видятъ лудницата на ромжнскитѣ държавници.

И сценичѣ сж така интересни.

Група наши войници, кални, мокри, влизатъ вжгрѣ и небрѣжно слагатъ раничитѣ си по маситѣ и столоветѣ. Стотинитѣ огледала отражаватъ тѣхнитѣ груби профили съ сжщата ясностъ, съ която сж отражавали голитѣ рамѣнѣ на вдѣхновителкитѣ на оная пѣстра навалица отъ политикани, която е зидила бѣдащето на Ромжния. Изпаренията отъ мокритѣ шинели се издигатъ нагорѣ и виятъ се по колонитѣ така, както

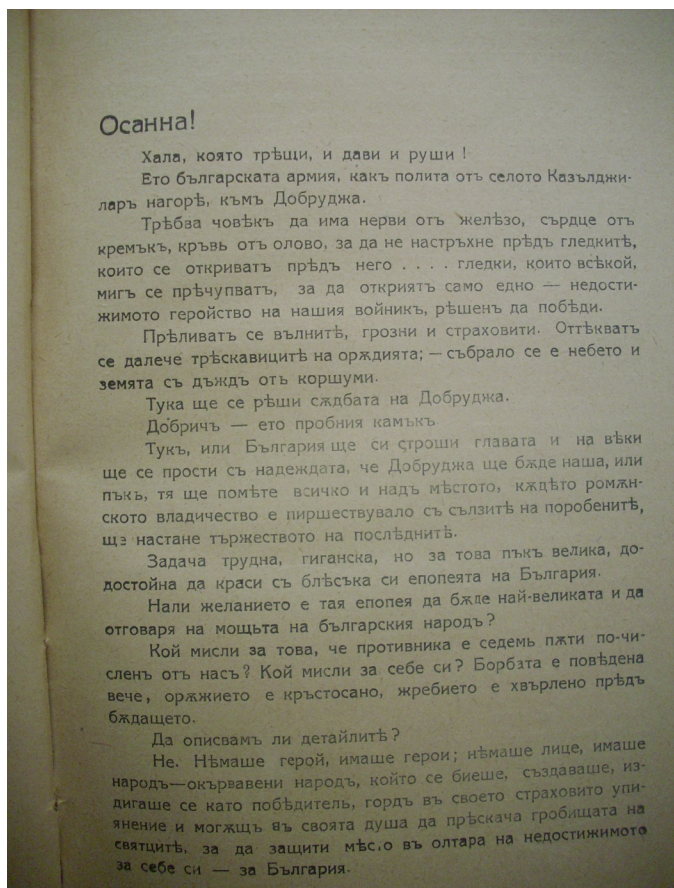
данни, видяни от него при самото създаване на военното гробище в Добрич, което определя като място на сродство на двата града и наивно смята, че времето не би могло да изличи. Нещо което обаче развитието на историята след 9-ти септември 1944 г. изцяло опровергава. За днешните врачани това е неизвестен факт. Това прави още по-ценни неговите кратки репортажни свидетелства, макар и преливащи от литературни епитети, описващи момента, когато бойния път на земяците му от Добрич към Кубадин се постила буквално с труповете на загиналите и как гробището расте с часове пред очите му, докато изпълва цялото поле и краят му не се вижда.

Най-вероятната причина за патриотичната патетика, която взема връх тук се дължи на емоционална обремененост. Самото наименование Добруджа, генериращо върховното емоционално напрежение в частите от 6-та дивизия, на което се дължи и несъкрушимата воля за победа у войниците, която самият той описва, у него явно пре-

дизвиква творческо безсилие. Страничната му роля по време на съдбоносните битки срещу многочислените противници, би могла да предизвика такова чувство за безполезност в някаква степен в момент, когато бойното поле пред него имало остра нужда от войници, а не от наблюдатели.

След превземането на Букурещ журналиста Бобошевски успява да се съвземе достатъчно, за да се върне към репортажния стил. Но от всички събития там избира най-театралното. Символ на изкупление и възмездие вижда в настаняването на мокрите и кални български войници тъкмо в „Капша“, където според очевидци е решено нападането на България в тил през 1913 г. и е подготвен Букурещкия мир. За това описва победата чрез мощното им ура и маршовете, които разтърсват огледалните стени на лъскавия румънски локал и особено чрез описание на войнишката пародия, която разиграват неговите земяци на фаталните събития, случили се там. А в тази уникална демонстрация на пиперливия и саркастичен, стигащ до черно хумор на българина, той вижда възплъщение на цялата му народна философия.

Тази иначе малка книга не е само един от военните сборници, посветени на военните събития по фронтовете на първата световна война и не напразно е написана от журналист. Той успява да направи целенасочена характеристика на обществените настроения към войната, на отношението на българския воин към националните идеи, трагедии и крушения, към поуците от историята и целите на настоящето, към страховете и комплексите от миналото и надеждите за бъдещето, към слабостите, които го провалят и качествата, които го обричат на победа. Видял и съпреживял войната със своите земяци, той цели да създаде един обобщен образ на българина, който да отразява най-характерните според него качества и в ежедневието му живот и по време на войната; да дава **„представление за душата**

на нашия войник”. Поради това акцентира не толкова на събитийната страна на ситуацията, на които е свидетел, които използва като фон, на които откроява действията на българския войник, в търсене качества, които го описват най-пълно и ярко. На тази негова цел са посветени и основната част от заглавията в книгата.¹³ Обръщайки специално внимание на поведенческия му модел, той вижда българина отговорен пред семейството и децата си, жертвоготовен пред идеалите на отечеството си, търпелив пред трудностите и лишенията, хладнокръвен пред опасността, състрадателен пред чуждата болка и поразително скромен и дори мълчалив, и в изразяването на своята вяра и в ежедневието си героизъм. Но това, което най-много го впечатлява е именно специфичният му хумор, демонстриран от неговите земляци. В редица ситуации, разиграли се пред очите му, той вижда отразена неговата способност дори в драматични моменти да иронизира и себе си и противника си и дори смъртта. Описвайки качества на

българина като войник, той го вижда като че ли само в позитивна светлина – изтъкан от чест, скромност и храброст, неспособен на страх, предателство и коварство. Това впечатление се подсилва при съпоставката с противниците му на бойното поле и това сравнение го изтъква с неприкрита гордост. В този обобщен образ Бобошевски вижда всички основания “за гордост и на България” от неговите добродетели и способности, доказани в най-висша степен с Добруджанската епопея, “като гаранция за едно добро бъдеще”. Именно Добруджа за него става възпяние и олицетворение на българския войник, за това и придобива такава смислова и идейна тежест в книгата, въпреки относително малкия дял, който заема в нея..

В крайна сметка неговата книга разкрива как наистина народът може да мисли, чувства и действа като единен организъм, с една мисъл и една душа, в моменти на върховно напрежение на всички обществени сили, енергии, воля и решителност. Достатъчно е да има един фокус, който да кумулира и да направлява тази обединяваща сила (мечтата на всеки политик) - или към победите на Добруджанския фронт или към предизвестения разгром при Добро поле¹⁴.

Тази негова гледна точка към събитията и хората, които ги движат, която може да бъде наречена “репортажна”, (независимо от литературната си украса и патетиката), дава толкова конкретни данни за хода и посоката, която те поемат, че може да послужи за изследване на народопсихологията на българската кауза във войната и да предложи ключ към по-точното разбиране на отговорността на всички обществени слоеве към двете национални катастрофи, за които вече над 90 години тя е стоварена основно върху българския цар Фердинанд. Категоричният отказ на обществото като цяло, което воюва под възрожденския девиз “свобода или смърт”¹⁴ за постигането на всяка

цена на националните си идеали, чийто заложник неминуемо става всяка политика, да поеме на практика своя дял от историческата отговорност за фаталните последици от крайния си максимализъм при преследване на каузата си, възражда отново и отново болезнения въпрос “Кой е виновен”. Затова и въпреки намерения “козел отпущения” в лицето на българския цар, то все още така и не успява да преживее своя катарзис и да постигне успокоение в исторически план, а при всеки нов проблем в своето развитие се наблюдава задълбочаване на все старите национални комплекси.

Необходимостта от такава гледна точка има своето място. От една страна тя се илюстрира от състоянието и предназначението на българския царски дворец в София през последните над 60 г, като доказателство за комплексираното отношение към монархическия институт, за разлика от всички останали европейски столици.¹⁵ Скромният дворец на българските князе и царе, символ и средоточие на цялата ни следосвобожденска епоха не съществува като цялостен самостоятелен архитектурно-исторически паметник.

Нуждата от постигането на историческия баланс при отговора на незаглъхващия въпрос за вината изпъква особено при оценката за мястото и ролята на Войнишкото въстание и неговите инспиратори. Подменяйки националната кауза на България с чуждата кауза на руската революция, за броени месеци те превръщат титаничния герой от Добрич, Тутракан и Кубадин в заложник на

турбулентните личности” на вестникарското съсловие в следосвобожденска София в спомените на Каназирски-Верин, Г. София преди 50 г., 1947 г.

15 Дори днес, в епохата на културно-историческия туризъм, когато атрактивността и печалбата са водещия мотив за възстановяване на римски и средновековни архитектурни паметници, царският дворец не е между тези обекти, за разлика от довроцовите комплекси в цяла Европа.

лумпенизираната гълпа при Добро поле[□]. Те принуждават българския войник да замени опиянението от победите в буквалното пиянство, което превръща кръчмите през следващия четвърт век в симптом на поствоенния травматичен синдром на българския селянин. Българската кръчма във Врачанско между войните става феномен¹⁶, който съвместява функциите и на партизански клуб и на място за групов психоанализа, където покрай взаимните обвинения, участниците в националната трагедия успяват по-скоро да удавят унижението си, отколкото да подтиснат натрапчивото чувство че са били зле употребени.

Най-ярък изразител на този синдром става именно журналиста Бобошевски. През следващите близо 30 години той споделя отново съдбата на своите земляци и негова редакция става култовата кръчма “Кубадин” на площад Ботев – Враца.¹⁷

16 ВОСР и революционните борби в България 1917-1919 г. Сборник документи, С., 1957 г. В цит. съч “Септемврийската...”, л. 16 Бобошевски отново се заблуждава, изтъквайки, че историята никога няма да прости на т. нар. революционери, които тръгват към София и откриват фронта, “че те изложиха на плен своите другари от 1, 6 и Сборната дивизии – харизаха ги в ръцете на неприятеля.” Така врачанци, които сътвориха Добричката епопея, бяха обречени от другарите си на плен. И макар, че той осмива авторите на страха от болшеvizма у нас, “призрака на комунизма” може да се потърси в залите, където се подписва Ньойския договор, в страха на Европа от разпространение на руската революция на Балканите.

17 Цветанова, В. За някои обществено-политически организации в община Мездра през първата половина на 20 в.. В: Научна сесия 100 г. община Мездра, Вр. 1998 г., л. 86-87. Архивните документи на околийските управления във Врачанско разкриват данни и за серия женски бунтове срещу кръчмите и провеждане на първите успешни референдуми за затварянето им в редица села. През 1927 г. при 14 хил. жители, от които 7 хил. мъже, във Враца има 103 кръчми.